

KİMYANIN TƏDRİSİNDƏ SİNİFDƏNXARİC İŞLƏRİN TƏŞKİLİ

A.Z.Məmmədova, V.X.Bayramova, Ə.G.Mehdiyeva, G.V.Şadlinskaya

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Hazırda ümumtəhsil məktəblərində digər fənlərlə yanaşı kimyanın tədrisində də fənn kurikulumları ilə tədrisin aparılması müəllimlər qarşısında şagirdlərin fəallıqlarını, müstəqil bilik qazanma bacarıqlarını, yaradıcılıq və tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirən təlim mühiti yaratmaq tələbi qoyur. Hesab edirik ki, ənənəvi təhsildə kimya fənni üzrə təlim-tərbiyə işinin ayrılmaz bir hissəsi kimi nəzərdə tutulan təlimin köməkçi formalarından müasir təhsildə də məqsədyönlü istifadə edilməsi yuxarıda sadalanan keyfiyyətlərə malik gənclərin yetişdirilməsi üçün faydalı olar.

Sınıfdənxaric işlər kimya təlimi təşkilinin köməkçi formalarından biri olmaqla, şagirdlərin dərstdən sonrakı vaxtlarının səmərəli təşkil edilməsinə, onların yaradıcılıq qabiliyyət-lərinin, məntiqi təfəkkürlərinin inkişaf etməsinə, kimyadan proqram materiallarını ətraflı mənimsəmələrinə şərait yaratmaqla bərabər, məktəbliləri müstəqil bilik qazanmağa, sərbəst fikir söyləməyə, elmi-praktik tədbirlərin təşkilatçısı, lideri olmağa hazırlayır.

Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq gənclərin tədqiqatçı, yaradıcı, gələcəyin qurucuları kimi yetişmələri üçün yalnız dərslər vaxtı əldə etdikləri bilik və bacarıqlar kifayət etmir. Sınıfın bütün şagirdləri eyni səviyyədə olmadığından, yaxşı oxuyanların marağı və tələbatına uyğun məlumatların verilməsi üçün vaxt ayırmaq mümkün olmur.

Sınıfdənxaric işlər məzmunu və təşkili metodikasına görə sinif məşğələlərindən fərqləndiyi üçün, onların hamısı könüllülük prinsipi əsasında qurulmalıdır. Ona görə də kimya müəllimi ilk iş günlərində şagirdlərin məktəb proqramı daxilində fənnlə dərinlən tanışlığına qədər onları maraqlandıra biləcək stimullar tapmalıdır. Sınıfdənxaric işlərin təşkili zamanı şagirdlərin maraqları, məşğələnin məzmununun kimya proqramı ilə əlaqəsi nəzərə alınmaqla yanaşı, onların yaş xüsusiyyətləri də diqqətdə saxlanılmalıdır. Həmçinin sınıfdənxaric işlər şagirdlərin müstəqil fəaliyyətinə, maraq və istəklərinə əsaslanaraq, müxtəlif formada qurulur, sinifdə öyrənilən didaktik materialların dərinləşməsinə, genişlənməsinə yönəldilir. Sınıfdənxaric iş tədris işinə əsaslı əlavə olub, şagirdlərin kimya elminə maraqlarını oyatmaq üçün böyük imkanlar verir. İşin gedişində kimyaya marağı dəqiq müəyyən edilmiş şagirdlər üçün sadəcə əyləncəlik tədris yerinə yetirilən işin mahiyyəti ilə daha dərinlən maraqlanma halına keçir. Burada konkret dəqiq nəticələr verən, şagirdlərin düşünməsinə və

ümumiləşdirmələr aparmasına səbəb olan, onlarda proqramdan kənar, lakin anlaşılması mümkün olan qanunauyğunluqları tapmaq qabiliyyəti aşılaraq eksperimentlərin qoyulması məqsədəuyğundur. Böyük miqdarda şagirdlərin cəlb olduğu kütləvi sinifdən xaric işdə əyləncəlilik mühüm və vacib meyar olub, yuxarı siniflər üçün də öz əhəmiyyətini saxlayır [1,2].

Kimyadan sinifdən xaric iş – dərslərindən əlavə, adi sinif məşğələləri xaricində aparılan tədris-tərbiyəvi tədbirlər sistemidir və məktəb işinin mühüm tərkib hissəsi kimi nəzərdə tutulur. Adi dərslərdən fərqli olaraq, sinifdən xaric işi şagirdlər tədris planından əlavə, dərslərdən sonrakı vaxtlarda, müəllimin rəhbərliyi altında könüllü olaraq yerinə yetirirlər. Kimya müəlliminin bu işə rəhbərliyi həm birbaşa, həm də dolaylı yolla, yəni bu məqsədlə digər təşkilatlardan dəvət edilmiş mütəxəssislərin, tələbələrin, yuxarı sinif şagirdlərinin köməyi ilə yerinə yetirilə bilər.

Kimyadan sinifdən xaric işin əsas məqsədləri – şagirdlərin kimyaya davamlı marağına köməklik; meyl, qabiliyyət və istedadların aşkar edilməsi; kimya üzrə dərslər proqramından kənar, lakin şagirdlərin anlaması üçün mümkün olan proqram məsələlərinin dərinlən öyrənilməsi zamanı onların biliklərinin və dünyagörüşünün genişləndirilməsi; şagirdlərin mənəvi və estetik tərbiyəsini həyata keçirilməsi; sərbəstliyin, yaradıcı fəallığın inkişafı kimi məsələlərdir.

Kimyadan sinifdən xaric işdə fənlərarası əlaqəyə (inteqrasiyaya) çox diqqət yetirilir ki, bu da, şagirdlərin peşə seçimi və kimyanın insan həyatında rolunun anlaşılması, dünyanın vahid kimyəvi mənşəsinin tərtibi baxımından xüsusilə mühümdür.

Sinifdən xaric işi ayrı-ayrı komponentlərdən ibarət bütöv sistem kimi təsəvvür etmək olar. Həm kimyanın tədrisində, həm də sinifdən xaric işdə məzmun müəyyənedici olub, sərbəst seçilir, ona görə də onun mövzusu müxtəlifdir. Buna baxmayaraq, kimyadan sinifdən xaric işlərin məzmununa da aşağıdakı ciddi tələblər qoyulur [3]:

- **Elmilik.** Bu prinsipə uyğun olaraq müzakirə edilən mövzu obyektiv elmi faktlara söykənməli, kimyanın əsas anlayış, nəzəriyyə və qanunlarının mahiyyətinin dərk edilməsinə, proqramın imkanı daxilində elmin müasir nailiyyətlərinin aydınlaşdırılmasına və şagirdlərin elmi dünyagörüş dairəsinin genişləndirilməsinə xidmət etməlidir. Sinifdən xaric işlərin həyata keçirilməsində elmilik prinsipinə riayət edilməsi, həmçinin şagirdlərin sinifdə dərslər prosesində əldə etdikləri biliklərin sistemləşdirilməsinə, tədqiqatçılıq fəaliyyətlərinin artırılmasına şərait yaradır.

- **Məqsəddə müvafiqlik.** Sinifdən xaric işlərin məzmunu və həcmi, anlaşılıqlıq səviyyəsinin şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə müvafiqliyi təmin edilməli, kimya proqramından çox kənara çıxılmamalı, yorucu olmamalıdır.

- **Aktuallıq, praktikiki əhəmiyyət.** Sınıfdən xaric işlərin həyata keçirilməsində müzakirə olunan mövzular kimya elminin aktual, praktiki əhəmiyyət kəsb edən, həyatla əlaqəli məsələlərinə həsr edilməlidir.

- **Əyləncəlik.** Sınıfdən xaric işlərinin məzmununa ciddi tələblər qoyulmaqla yanaşı, nəzərdə tutulan problemlərin əyləncəli, maraqlı, şagirdlər üçün həvəsləndirici olması da mühümdür.

Sınıfdən xaric işin planlaşdırılması zamanı onun mövzusu, forması və növünün seçilməsi vacibdir. Bu işdə müəyyən dərəcədə məktəb kimya kabinetində tərtib edilmiş kartotekadan faydalanmaq olar. Bu kartotekada nəzərdə tutulanlara, müəllimlərin sinifdən xaric iş metodikası üzrə təcrübəsinə; kimya tarixinə; kimyəvi elementlərin kəşfi tarixinə aid materialları; kimya gecələrinin senariləri; kimya dərnəklərinin işinin planlaşdırılması və mövzusu; kimya olimpiadaları; kimya viktorinaları, kimyəvi oyunlar, krosvordlar, rebuslar; sinifdən xaric işdə kimyəvi eksperiment; sinifdən xaric işin yeni üsul və formalarını misal göstərmək olar.

Kimyadan sinifdən xaric iş, iştirakçıların sayından və işin təşkilinin formasından asılı olaraq, kütləvi, qrup və fərdi ola bilər. Kütləvi tədbirlərdə bu və ya digər dərəcədə kimyaya maraq səviyyələri müxtəlif olan əksər şagirdlər iştirak edir, lakin əsas vəzifə kimya dərnəkləri üzvlərinə və kimya ilə şüurlu surətdə maraqlanan şagirdlər aiddir.

Fərdi sinifdən xaric iş kütləvi, yaxud qrup tədbirləri çərçivəsində aparıla bilər. Bu halda bəzi şagirdlər fərdi tapşırıq alırlar və ya ayrı-ayrı proqramlar üzrə işləyirlər. Həmçinin fərdi sinifdən xaric iş ayrı-ayrı şagirdlərlə, məsələn onların konfranslara, olimpiadalara hazırlığı zamanı aparılır. Fərdi iş formasına əlavə ədəbiyyatla işləmək, referatların yazılması; məlumatların, çıxışların; yaradıcı inşaların, krosvordların və s. hazırlanması; kimya kabinetinin qurulması, əyani vəsaitlərin hazırlanması; şagirdlərin eksperimental tədqiqatlarını aid etmək olar.

Sınıfdən xaric işin qrup formasına 10-15 şagirdi yaşına, maraqlarına və müəyyən məşğələ növünə görə birləşdirən formalar aiddir. Məsələn, kimya dərnəyi; divar qəzeti və ya veb-səhifə materialının buraxılması; kabinetin tərtibi; texniki yaradıcılıq; gənc kimya həvəskarları cəmiyyəti bölmələri; mühazirəçi qrupların işi; qrupla tədqiqat işlərini aid etmək olar. Sınıfdən xaric işin maraqlar üzrə fərdi və qrup formasından istifadə zamanı həmçinin aşağı siniflərdə himayədarlıq işi, model, cədvəl, sxem, didaktik materialların və kimya kabineti üçün digər vasitələrin düzəldilməsi, dərslər, kimya gecələri üçün nümayiş təcrübələrinin hazırlanması, proqramdan xaric xüsusi məşğələlərin keçirilməsi, çətinləşdirilmiş məsələlərin həlli kimi işlərin aparılması da mümkündür.

Sınıfdən xaric işin kütləvi formasına: kimya gecəsi; konfrans; kimyəvi sinif saati; kimya olimpiadası; kimya Həftəsinin (dekada, aylıq) keçirilməsi; kimya ekskursiyaları; kimya viktorinaları, turnirlər, konkurslar; məktəb cəmiyyəti və s.

aid etmək olar.

Metodistlərin fikircə sinifdənxiaric işin forma və növlərə belə ayrılması şərtidir, belə ki, məsələn, kimya gecəsinin təşkili və ya kimya dərnəyinin işi kimya müəllimindən hər bir şagirdlə fərdi zəhmətli iş tələb edir. Bütün bunlar sinifdənxiaric işin müxtəlif forma və növlərinin qarşılıqlı inteqrasiyasına, onun bütün elementlərinin bir-biri ilə əlaqəli olmasına və deməli, bir-birinə təsir göstərməsinə gətirib çıxarır.

Beləliklə, kimyadan sinifdənxiaric iş – şagirdlərlə məşğələlərin xüsusi təşkil olunmuş forması olub, güclü emosional təsirə malikdir. O, şagirdlərin dünyagörüşünü və təxəyyülünü inkişaf etdirir, onları özünütəhsilə stimullaşdırır, ixtiraçılıq və yaradıcılığın inkişafına kömək edir. Bu iş növlərinə və məzmununa görə çox müxtəlifdir, ona görə də müəllimdən ciddi təşkilatçılıq tələb edir.

Sinifdənxiaric işin planlaşdırılması və təşkili zamanı müəllimin aşağıdakıları nəzərə alması vacib hesab edilir: sinif şagirdlərinin psixoloji xüsusiyyətləri, tədris-tərbiyə prosesinin rəasional təşkili imkanı, şagirdlərə fərdi yanaşmanın təmin edilməsi və s.

Nəzərə almaq lazımdır ki, kimyadan sinifdənxiaric iş – növbəti birdəfəlik tədbir deyil, bu işi perspektivli (bütün tədris ili boyunca) və bir neçə dəfə olmaqla (yarımilik və rüblük) planlaşdırmaq vacibdir. Kimya müəllimi öz fənni üzrə sinifdənxiaric işin ümumi planını illik tematik planlaşdırma ilə eyni zamanda təhvil verir. Bu, sinifdənxiaric məşğələlərin kimyadan tədris planı ilə qarşılıqlı əlaqəsini aşkar etmək, həmçinin şagirdlərin kimya və digər fənlər üzrə sinifdənxiaric tədbirlərlə çox yüklənməməsi üçün vacibdir. Sinifdənxiaric iş planları, pedaqoji kollektiv və şagirdlərlə müzakirədən sonra, məktəb direktoru tərəfindən təsdiqlənir və xüsusi qrafik, afişa, elanlarla bütün məktəbin nəzərinə çatdırılır.

Onu da nəzərdə saxlamaq lazımdır ki, kütləvi xarakterli ayrı-ayrı tədbirlər haqqında şagirdlər qabaqcadan xəbərdar edilməlidir. Kütləvi və qrupla sinifdənxiaric işin təşkilinə şagirdlərə dərslərdə əlavə məlumatlar verməklə, kimya qəzetinin çıxarılması ilə, əvvəlcə epizodik, sonra isə daha sistemli sinifdənxiaric tədbirlər keçirməklə başlamaq olar.

Beləliklə, fənn üzrə intensiv sinifdənxiaric işə cəlb etmə dərindən kütləvi işə doğru gedir. Sonra kütləvi işlə əhatə olunmuş şagirdlərin ümumi sayından dərək iştirakçıları və kimya ilə xüsusilə dərindən maraqlanan şagirdlərdən – aktiv (fəal qrup) formalaşdırılır. Onlar da, öz növbəsində, kimyadan kütləvi işin təşkilində müəllimə kömək edirlər. Beləliklə, məktəbdə kimyaya maraq, hər bir şagirdin kollektivin işinə cəlb edilməsi mühiti yaranır və sinifdənxiaric iş sistemi meydana çıxır ki, burada hər bir element bir-biri ilə həm də növbədənəknar iş vasitəsilə sıx qarşılıqlı əlaqədə olur.

Kimya – eksperimental elmdir və onun öyrənilməsi üçün yaxşı təchiz edilmiş kabinet lazımdır. Belə kabinetin yaradılmasında şagirdlər də iştirak edə bilirlər. Şagirdlərin hazırladıqları kolleksiyalar gələcəkdə paylama materialı kimi istifadə edilə bilər. Kimyanı öyrənməyə başlayan şagirdlərə “Bəsit və mürəkkəb maddələr”, “Oksidlər təbiətdə” və s. kolleksiyaları hazırlamağı təklif etmək olar. Yuxarı sinif şagirdləri digər kolleksiyaları: “Kükürd və onun təbii birləşmələri”, “Şüşə məmulatlar”, “Polivinilxlorid və ondan hazırlanmış məmulatlar”, “Plazmaslar”, “Kimyəvi liflər” və s. hazırlaya bilirlər.

Kimyaya marağı artırmaq, həmçinin sərbəst işləmək vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə yaradıcı layihə adı altında şagirdlərin kimyadan fərdi yaradıcı və tədqiqat işlərini tətbiq etmək məqsəduyğundur. Sərbəst işləmək arzusunda olan şagirdlər mövzunu müəyyən edir və müəllimin tövsiyələrindən, kitablardan, kimya kabinetindəki qurğulardan, materiallardan və digər tədris vasitələrindən istifadə etməklə onu sərbəst öyrənirlər. Sərbəst yaradıcı işlərin (layihələrin) nəticələrindən dərslərdə və sinifdən xaric işdə istifadə edilə bilər.

Kimyadan sinifdən xaric işin ən kütləvi və keyfiyyətli növü məktəbdə kimya Günlərinin (Həftəsinin) keçirilməsidir. Maraqlıdır ki, belə tədbirlər hər bir ayrıca məktəb və ya rayon üçün müəyyən vaxtda – bir məktəbdə oktyabr-noyabrda, digərində - dekabrda və s. keçirilir. Daha planlı təşkilat üçün təşkilat komitəsi seçilməli, bu komitə tədbirin hazır ssenarisinə görə əsas vəzifələri bölüşdürməlidir. Təşkilat komitəsinin tərkibinə yalnız kimya və biologiya müəllimi deyil, digər fənn müəllimləri, şagirdlər və başqaları daxil ola bilər. Belə geniş tərkibli komitə yaradılması onunla izah edilir ki, ümumməktəb tədbirində bütün məktəb iştirak edir. Kimya həftəsinin təqribi planı aşağıdakılardan ibarətdir: tədbirin hazırlanması və elan edilməsi; ibtidai, orta və yuxarı siniflərdə sinif saatlarının keçirilməsi; açıq dərslərin və ya ekskursiyaların keçirilməsi; hər bir sinfin tematik divar qəzeti, plakat çıxarması; kimya dərnəklərinin hesabatı; tematik stendlərin düzəldilməsi; məktəbin və kimya kabinetinin tərtibatı; kimya üzrə bilgilərə ictimai baxış keçirilməsi; kimyadan konkurslar, viktorinalar, məktəb olimpiadası; kimyadan tematik gecə və ya sabahların keçirilməsi; nəticələr aparmaq və məktəbin ən yaxşı kimyaçılarının (şagirdlərin) və kimya Həftəsinin təşkilatçı-pedaqoqlarının mükafatlandırılması.

Kimya dərnəkləri də, tədris fənni kimi, ümumtəhsil məktəbində müəyyən məsələləri həll edir. Belə məsələlərə: kimya elminin əsaslarının, onun anlayışlarının, qanunlarının, təlim və nəzəriyyələrinin şüurlu, və dərinlən mənimsənilməsi; kimya sahəsində xüsusi praktiki bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi; şagirdlərin idraki və düşüncə qabiliyyətlərinin, həmçinin biliklərə sərbəst yiyələnmək bacarıqlarının inkişafı, cəmiyyətdə kimyanın rolu anlayışının formalaşması; sənayedə, kənd təsərrüfatında, tibbdə, tikintidə, nəqliyyatda, incəsənətdə və istehsalatın digər sahələrində kimyanın rolu ilə

şagirdlərin tanışlığı; şagirdlərin şüurlu peşə seçiminə hazırlanması aiddir. Sınıfdən xaric işin verilmiş forması kimya və qarışıq elmlərdə şagirdlərin maraq və qabiliyyətlərinin növbəti inkişafını; tematik gecələrin hazırlanması və keçirilməsini, divar qəzetinin çıxarılmasını, stendlərin tərtibatını, didaktik materialların və vəsaitlərin (model, sxem, plakat, slayd və s.) tərtibatını, ixtisas yönümlü işin aparılmasını; məktəb kimya kabinetinin tərtibatına yardımı; kimya tarixi və əsas kimyəvi termin, anlayış, qanun, nəzəriyyə və təlimlərin mahiyyəti, mühüm maddə və materialların xassələri, tətbiqi və alınma üsulları, kimyəvi proseslərin mahiyyəti və mexanizmləri haqqında biliklərin genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsini; şagirdlərin olimpiada, konkurs, elmi-praktiki konfranslara və ali məktəblərə qəbula hazırlığını təmin edir.

Kimya dərnişinin işinin təşkili zamanı əsas ümumdidaktik prinsiplər nəzərə alınmalıdır: aktualıq və həyatla əlaqə; elmilik; öyrənilən materialın anlaşılqılı olması və dərş proqramı ilə əlaqəsi; şagird yaradıcılığı və sərbəstliyinin aşkarlanma imkanı; fərdi yanaşma və hər bir şagirdin maraqlarının nəzərə alınması; məşğələlərin aparılmasında planlılıq və sistemlilik; əyləncəlilik; şagirdlərin sinifdən xaric tədbirlərdə iştirakında könüllülük; alınan nəticələrin geniş işıqlandırılması (yayılması). Kimya dərnişni məşğələlərinin informasiya zənginliyi tədris və tədqiqat eksperimenti bazasına əsaslanmalı, mövzusuna görə çoxprofilli olmalı, biologiya, tibb, fizika, ekologiya, coğrafiya, tarixdən və s. məlumatlar daxil edilməlidir.

Dərnişnin ilk məşğələləri kimya kabinetini, qurğular və reaktivlərlə daha dərin tanışlığa həsr edilməlidir. Hər bir şagird şəxsi işçi laboratoriya dəftərinə və ağı xalata malik olmalıdır ki, bu da şagirdlərin intizamlı olmasına kömək edir və onların məşğələ zamanı məsuliyyətini artırır. Bundan əlavə, şagirdlərin marağını artırmaq üçün ilk məşğələdə dərnişnyə xüsusi ad verilməsi və simvol (emblem, himn, şüar və s.) qəbul edilməsi tövsiyyə edilir. Bu ad və simvol sonradan divar qəzetinin buraxılması, tematik gecələrin keçirilməsi zamanı istifadə edilir. Növbəti bir neçə məşğələ ştativlə, qızdırıcı qurğularla, kimyəvi qablarla (həmçinin ölçü qabları ilə), tərəzilərlə və reaktivlərlə işləmək bacarıqları və vərdişlərinin aşılanmasına həsr edilə bilər. Xüsusilə diqqət yetirmək lazımdır ki, şagirdlər məhlul hazırlamaq vərdişlərini mənimsəsinlər.

Məktəb kimya kursunun ayrı-ayrı mövzularına, görkəmli kimyaçı alimlərin həyat və yaradıcılığına, kimya elminin, texnikanın tarixinə həsr olunan kimya gecələrinin keçirilməsi də şagirdlər üçün maraqlı və əhəmiyyətli tədbirlərdəndir. Məktəb kimya gecəsinin təşkili səylə hazırlaşmağı: senarinin işlənməsini, mövzunun, məqsədin, tədris-tərbiyə prosesində yerinin müəyyən edilməsini, vəzifələrin bölüşdürülməsini, tərtibatın hazırlanmasını, məşqlərin keçirilməsini, rəngli afişaların, dövətnamələrin tərtibatını, qaliblər üçün

mükafatların hazırlanmasını nəzərdə tutur.

Kimyadan olimpiadalar şagirdlərin dərin və möhkəm biliklərinin qiymətləndirilməsinin hərəkətli vasitələrindən biridir, belə ki, onlar yalnız şagirdlərin yaradıcı qabiliyyətlərini inkişaf etdirmir, həm də çətinliklərin aradan qaldırılmasında dözümlülük və qətiyyətlilik yaradır, sərbəst iş vərdişlərini inkişaf etdirir. Kimya olimpiadalarının əsas məsələlərinə: şagirdlərin kimyanın öyrənilməsinə marağının artırılması; fakultativ məşğələlərin, dərnəklərin, bölmələrin işinin yekunlaşdırılması və şagirdlərlə kimyadan sinifdənəxaric və məktəbdənəxaric bütün iş formalarının fəallaşdırılması; şagirdlərə 10-11-ci siniflərdə növbəti təlim profilinin seçilməsində kömək göstərilməsi; müəllimlərin, ali məktəb tələbələrinin və elmi-tədqiqat müəssisələri mütəxəssislərinin məktəbə fəal yardıma və kimyəvi biliklərin təbliğinə cəlb edilməsi aiddir.

Kimya olimpiadalarının təşkili və keçirilməsi sistemi aşağıdakı mərhələlərdən ibarət ola bilər:

I mərhələ - məktəb olimpiadaları;

II mərhələ - rayon (şəhər) olimpiadaları;

III mərhələ - bölgə olimpiadaları

IY mərhələ - yekunlaşdırıcı mərhələ Ümumrespublika olimpiadaları.

Hər bir mərhələdə müəyyən dərəcədə metodik və tərbiyəvi məsələlər həll edilir. Məktəb kimya olimpiadalarının aşağıdakı variantlarının keçirilməsi məsləhət bilinir:

Əyani tura paralel siniflərdən bir neçə nəfər dəvət edilir, yaxud o, bütün siniflərdən olan şagirdlər üçün eyni zamanda keçirilir.

Müəllim bu turu qiyabi keçirir, sadəcə olaraq rayon kimya olimpiadası üçün hazırlayacağı şagirdləri seçir.

Şagirdlərin növbəti səviyyəli olimpiada tapşırıqlarına hazırlanması üçün keçmiş olimpiada tapşırıqları araşdırılmalıdır. Ehtiyac olduqda, müəllim müstəqil olaraq olimpiada məsələlərini tərtib edər və ya məktəb məsələ kitabındakı məsələləri qismən dəyişdirə bilər.

Şagirdlərin kimya fənnini özləri üçün ixtisas seçmələrinə yönəldilməsini də sinifdənəxaric tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə nail olmaq olar. Lakin bu iş müəllim dərzi zamanı ciddi səy göstərməlidir. Müxtəlif sinifdənəxaric tədbirlərdə maraq dərinləşir; sonra daha artıq öyrənmək və dərk etmək cəhdinə keçir; daha sonra kimyadan bilik və vərdişləri təkmilləşdirmək üçün daimi fəaliyyət ehtiyacı meydana çıxır; nəhayət şagird kimyanı ixtisas olaraq seçir. İxtisas yönümündə ekskursiyalar, peşəkarlarla xüsusi görüşlər, tematik gecələr böyük rol oynayır. Bu halda yalnız şagirdlərlə deyil, həm də onların valideynləri ilə də işləmək lazımdır. Bütün mərhələlərdə müəllim şagirdin təhsil tələblərinin ödənməsində yardımçı olmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Чернобельская Г.М. Методика обучения химии в средней школе. М., 2000, 336 с.
2. Космодемьянская С.С., Гильманшина С.И. Методика обучения химии. Казан, 2011, 136 с.
3. Əliyev R.Y., Əzizov Ə.T. Kimyanın tədrisi metodikası, II hissə, Bakı, 2006, 293s.

А.З. Мамедова, В.Х. Мамедова, А.Г.Мехтиева, Г.В.Шадлинская

Организация внеклассных работ при обучении химии

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о важности внеклассных работ по химии в формировании учащихся с современным мировоззрением, всесторонними знаниями, умениями, исследовательскими и творческими способностями, передается информация об организации этих работ, формах, требованиях к содержанию. А также излагается методика применения некоторых внеклассных работ.

A.Z Mammadova, V.X. Mammadova, A.G. Mehdiyeva, G.V. Shadlinskaya

The organization of extracurricular activities for teaching chemistry

ANNOTATION

The article provides on the importance of extracurricular activities for students of chemistry in the formation of a modern worldview, comprehensive knowledge, skills, research and creativity, information is transmitted on the organization of work, forms, requirements for content. And also describes the use of certain methods of extracurricular work.

Açar sözlər: sinifdaxaric işlər, elmilik, müvafiqlik prinsipləri, aktualıq, həyatlaəlaqə, fərdi və qrup işi, tədqiqatçılıq, kimya dərnəyi, kimya gecəsi, kimya olimpiadaları.

Ключевые слова: внеклассные работы, научность, принципы соответствия, актуальность, связь с жизнью, индивидуальная и групповая работа, исследовательность, вечер по химии, кружок по химии, олимпиады по химии.

Keywords: extracurricular activities, scientific principles of compliance, relevance, contact with life, individual and group work, research, evening in chemistry circle in chemistry, chemistry olympiad.